

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE YENİ DEVLET ANLAYIŞI VE TÜRKİYE

Meliha ENER

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Esra DEMİRCAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

ABSTRACT

In this 21 st century, the globalization concept is more effective than the previous periods and it is accelerating paralel to the free market trend. In today's world where the globalization is standing in the forefront, some parallel changes occured in the government perspective and the government concept gained different functions and duties. In the countries affected by the globalization process after 1980, the efficient-small-respectable government perspective has started to prevail. In paralel with these developments in the government perspective, Turkey has taken many economic and financial measures under the conditions of new economic order. However, the success of economic and fiscal policies requires structural improvements and adaptation to world economy.

Keywords: *New Government Perspective, Globalization, New Economy, Turkey.*

GİRİŞ

İçerisinde bulunduğumuz 21. yüzyılda, önceki dönemlere nazaran etkisini arttıran küreselleşme olgusu serbest piyasa akımı ile birlikte daha da hız kazanmıştır. Yaşanan bu oluşum içerisinde gelişmiş ülkeler; kapılarını rekabete açarak devlet-ekonomi ilişkilerinde yeni adımlar atmaya başlamışlardır. Dünya ülkelerinin ekonomik, sosyal ve siyasi entegrasyonunu gerektiren küreselleşme, gelişmiş ülkeler açısından özellikle ekonomik ve siyasi anlamda olumlu sonuçlar yaratırken, özellikle az gelişmiş ülke ekonomileri için entegrasyona elverişli altyapının olmaması nedeniyle bir takım olumsuzlukları da beraberinde getirmiştir.

Türkiye de tüm dünyada yaşanan küreselleşme süreci içerisinde yerini almak uğrunda vermiş olduğu çabalara rağmen, peş peşe yaşanan ekonomik krizler ve siyasi istikrarsızlıkların neticesinde beklenen sonuçları elde edememiştir. Bölgesel bütünlüğün bir örneğini oluşturan Avrupa Birliği'ne üyelik süreci neredeyse yarım asırlık bir rüyaya dönüşmüştür. Bu süreç önündeki ciddi engel başlangıçta ekonomik şartlar olmasına rağmen, daha sonra siyasi, hukuki ve sosyal şartlardan kaynaklanan engellemelere dönüşmüştür.

Çalışmada, yeni devlet anlayışının ortaya çıkmasına yol açan faktörler olarak yeni ekonomik trend öncesi devlet anlayışı, yeni ekonomik bakış açısıyla devlet ve küreselleşmenin getirdiği devlet anlayışına değinildikten sonra, yeni devlet anlayışı konusu üzerinde durulacaktır. Çalışmada devlet anlayışı ağırlıklı olarak ekonomik yönü ile inceleme konusu yapılacak ve çalışma Türkiye'de yeni devlet anlayışı değerlendirilmeleri ile son bulacaktır.

1. 21. Yüzyılda Yeni Devlet Anlayışının Ortaya Çıkmasına Yol Açan Faktörler

İçerisinde bulunduğumuz yüzyılda, hızla artan dünya nüfusunun artan taleplerinin ve nüfusun artışına paralel seyir gösteren beklentilerin karşılanması 21. yüzyıla damgasını vuran küreselleşme olgusunu beraberinde getirmiştir. 2000'li yıllar, ülkelerarası ekonomik, politik her türlü sınırın aşılacağı bir dönem olmuş ve böylece geleneksel kapalı ekonomiler hızla dışa açık ekonomiler haline dönüşmeye başlamıştır.

Küreselleşmenin ön plana çıktığı günümüz Dünyası'nda devlet anlayışında da buna paralel değişiklikler ortaya çıkmış ve devlet kavramına farklı işlev ve görevler yüklenmeye başlamıştır. Toplumun ortak meşru yaptırım gücünü temsil eden devlet, iktisadi düşünce içinde merkezi öneme sahip konular içinde yer alır. Devletin ekonomide varolma gerekçesi yıllar boyu uzun ve karmaşık bir tartışmayı doğurmuş ve devlet-ekonomi ilişkisi ve devletin ekonomideki ağırlığı her zaman gündemi meşgul eden bir konu olmuştur.

Küreselleşme olgusu, toplumların, ekonomilerin ve siyasal kurumların yapısında köklü değişiklikler meydana getirmiştir. Küreselleşen dünyada sadece kurumlar değil, kurumlara yön ve biçim veren ilkeler, değerler ve tutumlar da hızla değişmeye başlamıştır. Bu hızlı değişim 21. yüzyılı bir çok yönden önceki dönemlerden ciddi oranda farklı kılmıştır¹.

21. yüzyılda enformasyon devrimi, finans devrimi, ulus üstü değer ve kurumların varlığı, dünyada değişen ulusal öncelikler, yeni anlamlar kazanan bireysel ve ulusal güvenlik, yerleşme ve serbest piyasa ekonomisinin işlerliği küreselleşmenin yarattığı sonuçlardan bazıları olmuştur. Bu sonuçlarla birlikte; küreselleşme devlet anlayışında da önemli bazı değişikliklere konu olmuştur. Öncelikle devletin ekonomik rolü yeniden düzenlenmiştir. Devlet ile iktisadi yaşam arasındaki ilişki devletin müdahaleci olma işlevini değil, düzenleyici ve denetleyici olma işlevini ön plana çıkarmıştır.

¹ Metin Toprak, Ö. Demir, M. Doğanlar, E. Dönek, M. Acar, Ö. Açıkgöz, *Küreselleşen Dünyada Türkiye Ekonomisi: Serbest Piyasa Devriminin Serüveni*, (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2001), s. 25.

1. a. Yeni Ekonomik Trend Öncesi Dönem ve Devlet

Devlet, ekonomideki faaliyetlerin yapılış biçimini meşru ve evrensel kurallara göre düzenleyen en önemli kurumdur². Devlet kurumu ve ideal devlet ile ilgili arayışlar ilk çağda yaşamış Sokrat ve öğrencisi Eflatun'la başlamış ve yüzyıllar boyunca tüm hararetiyle devam etmiştir³. Filozofların düşüncelerine dayalı olarak siyasi ve iktisadi doktrinler de ideal devlet arayışı içerisinde olmuşlar ve günümüze değin çeşitli fikirler öne sürerek devlet kavramına ve görevlerine yön vermeye çalışmışlardır.

İlk devlet kuramını inceleyen İbni Haldun'a göre; güvenlik ve korunma amacı ile ortaya çıkan ve bu oluşum sonucunda kurumsal örgütlenmenin sağlandığı devlet, zamanla ekonomik sorunları çözmeye ve ekonomideki düzenlemeleri yapmaya başlamış ve bu durum devletin ekonomideki rolünü belirlemeye yönelik birçok kuramın ortaya çıkmasına yol açmıştır. Zamanla ekonomide ortaya çıkan kuramlar devlet anlayışı ve devletin ekonomide üstlenmesi gereken görevler konusunda farklı yaklaşımları doğurmuştur.

İktisat tarihinin başlangıcı sayılan XV. Yüzyıldan XVIII. Yüzyıla değin etkisini sürdüren Merkantilizm akımı zenginliğin kaynağını para, üretim ve ihracat olarak görmüş ve devletin ekonomiyi düzenleme gerekliliği üzerinde durmuştur. XVIII. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren, merkantilizme tepki olarak doğan Fizyokrazi akımı ise, tarımın sanayiye ve piyasanın müdahaleci ekonomiye önceliği ve üstünlüğü fikrini savunarak, doğal düzen fikrini benimsemiştir.

Fizyokrazi, dünyada yaşanan teknik gelişmeler ve sanayileşme olgusu daha sonraki dönemlerde klasik ekonominin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Devletin ekonomiye müdahale etmemesi gerektiğini savunan klasik iktisat akımı; ekonomide tam rekabet şartlarının geçerli olduğu, ekonominin tam istihdamda olduğu, her arzın kendi talebini yarattığı ilkelerinden hareketle doğal düzen fikrini benimsemiştir. Tüketici devlet anlayışının ön plana çıktığı bu dönemde, devlet kaynakları israf eden ve üretmeyen "zorunlu bir fena" olarak kabul edilmiştir.

Devlete sınırlı fonksiyonlar yükleyen ve ekonomik hayata müdahale konusunda yetki vermeyen geleneksel ekonomi 1929 yılında patlak veren dünya ekonomi krizini çözecek politikalar üretememiştir. Böylece, Birinci Dünya Savaşı sonrası dünya ekonomik konjonktüründeki değişme ve 1929 Buhranı Keynezyen ekonomiyi doğurmuş ve devlet anlayışında bu dönemde köklü değişiklikler olmuştur. Keynezyen ekonomi ile birlikte ekonomide tam bir dönüm noktasına gelinmiş ve klasik ekonominin doğal düzeni işlememeye başlamıştır. Devlet bu kapsamda ekonomide önemli rol ve fonksiyonlar yüklenmiş ve müdahaleci devlet anlayışı ön plana çıkmıştır.

Dünya Ekonomik Buhranı'ndan sonra iktisat politikasına hakim olan Keynezyen görüş 1960'lı yılların ikinci yarısında ve 1970'li yıllarda stagflasyon ve taxflasyon olarak ortaya çıkan iktisadi sorunlara karşı çaresiz kalınca iktisatçılar yeni çözüm arayışları içine girmişlerdir. Bu doğrultuda ortaya çıkan ve öncülüğünü iktisatçı

² Toprak vd., *Küreselleşen...*, s. 17.

³ Coşkun Can Aktan, *Müdahaleci Devletten Sınırlı Devlete*, (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999), s. 59.

Milton Friedman'ın yaptığı “Rekabetçi Kapitalizm” olarak ifade edilen devlet anlayışı, ekonomik müdahalenin azaltıldığı rekabet sistemine dayalı bir anlayış olmuştur.

1980’li yılların sonunda; İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra kurulan dengeleri sarsan Doğu Bloku ülkelerindeki çözümler sonucunda tüm dünyada devlet anlayışı değişmiş ve küreselleşme sürecine doğru hızlı bir ilerlemenin başlamasıyla dünyada ekonomik ve politika alanlarında önceki yıllarda görülmemiş bir hızla çok büyük değişimler yaşanmaya başlamıştır. Bilgi ve iletişimin ön plana çıktığı bu süreç dünya ülkelerinde ekonomik ve toplumsal yaşamı çok yönlü olarak etkilemiş ve bu etkileşim yeni devlet düzenini ortaya çıkarmıştır.

1. b. Yeni Ekonomik Bakış Açısıyla Devlet

Devletin ekonomide var olma gerekçesi uzun yıllardır tartışılan karmaşık konulardan biri olmuştur. Nitekim devletin olmadığı bir ekonomik düzenden söz etmek mümkün değildir. Bununla birlikte, devletin ekonomideki ağırlığı ve rol ve fonksiyonları tartışmaların her zaman odak noktasını oluşturmuştur. Devlet yapısı gereği; siyasi olduğu kadar aynı zamanda da iktisadi bir kurumdur⁴.

Klasik iktisat öncesi dönem, klasik dönem, ve klasik iktisat sonrası dönemde, devlete ekonomik alanda *düzenleyici bir kurum* olarak her zaman yer verilmiştir. Ancak bu görevin sınırları yaşanan iktisadi olayların etkisiyle farklı olmuştur.

Nitekim daha önce de ifade edildiği üzere; Teorik Refah İktisadi veya Neoklasik İktisat 1930’lu ve 1940’lı yıllarda piyasa ekonomisinin milli ekonomi içerisinde yetersiz olduğunu ve dolayısıyla devletin ekonomiye müdahale etmesi görüşünü savunmuştur. Klasik iktisadi düşünceye önemli bir katkı olarak kabul edilen Piyasa Başarısızlığı Teorisi, devletin ekonomik rasyonelini tam rekabet modelinin gerçekleştirilememesi, kamusal mallar, dışsal ekonomiler, içsel ekonomiler (ölçek ekonomileri) olarak açıklamıştır. 1960’lı yılların başlarından itibaren kamu ekonomisinin de piyasa ekonomisi gibi kendi başına optimumu sağlamaktan uzak olduğu fikri kamu tercihi iktisatçıları tarafından öne sürülmüş ve Piyasa Ekonomisinin Başarısızlığı Teorisi’ne karşılık olmak üzere geliştirilen Kamu Ekonomisinin Başarısızlığı Teorisi kapsamında devletin görev, rol ve fonksiyonlarının sınırlandırılması düşüncesi benimsenmiştir⁵.

1980’li yıllardan sonra küreselleşme akımı ile birlikte, devlet anlayışının değişiminde Kamu Tercihi öğretisinin de etkisi olmuştur. Kamu Tercihi Okulu’nun kurucularından ve 1986 Nobel İktisat Ödülü sahibi James M. Buchanan, devletin güç ve yetkilerini sınırlayacak temel kuralların sosyal sözleşmeyi temsil eden anayasalarda açık ve net olarak yer alması gerektiğini ifade etmiştir⁶.

Devlet, ekonomideki işlemlerin yapılış biçimini meşru ve evrensel kurallara göre düzenleyen en önemli kurumdur. İlkeleri tespit etme yükümlülüğü ile birlikte, günümüz dünyasında devletin temel görevleri arasında hukukun üstünlüğünü sağlamak gelir. Bununla birlikte; piyasalardaki temel işleyişlerin sağlanması, ekonomik istikrarın

⁴ Toprak vd., *Küreselleşen...*, s. 17.

⁵ Coşkun Can Aktan, *Yeni İktisat Okulları*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2004), s. 88-89.

⁶ Aktan, *Yeni...*, s. 120.

sağlanması ve kaynak dağılımında optimizasyonun sağlanması görevleri de devletin yapması gereken ve piyasanın üstlenemeyeceği görevlerdendir. Bu anlamda devlet, ekonomide piyasanın yapmakta başarısız kalacağı temel işlevleri düzenlemek ve denetlemekle sorumlu bir kurum olmaktadır⁷.

Devletin yeni ekonomik düzende üstlenmesi gereken bir diğer görevi ise; gelir dağılımında adaletin sağlanması görevidir. Toplumu oluşturan bireylerden devletin cebri tasarruf gücüne dayanarak aldığı vergiler devlet için bir kamu finansman aracıdır. Kamu gelirleri içerisinde önemli bir yere sahip olan vergilerin toplumda adaletli ve dengeli dağılımını sağlamak görevi de devletin yapması gereken görevlerdendir. Bu durum, devletin toplumda sosyal refahı sağlaması gerekliliğinin bir sonucudur.

Devlet, gerek toplumdaki kuralların belirlenmesi ve gerekse bu kurallara herkesin uymasının sağlanması aşamalarında maliyet düşürücü bir işlevde bulunur. Bu kapsamda devlet toplumun ortak değerlerini toplum içinde yaşayan ve farklı birikimleri olan insanların birbirlerine karşı ilişkilerini düzenleyici bir rol üstlenir. Bu rolü tek tek bireylere göre daha düşük bir maliyetle yerine getirmesi, devletin meşruluğunun kabul ettirilmesinde ve sürekliliğinin sağlanmasında hayati önem taşır.

Yeni ekonomik düzende devlete toplumsal servetin bölüştürülmesi ve dağıtılması konusunda da önemli görevler düşmektedir. Toplumu oluşturan bireylerin tamamının ekonomik sürece dahil olması ve üretimden bir pay alması mümkün olmamaktadır (yaşlılar, çocuklar, maluller vb.). Bu kesimin yaşamlarını sürdürebilecek şekilde üretimden pay almasını sağlayacak kurum yine devlettir.

Devlet, ayrıca kar amacı olmadığı için piyasa güçlerinin üretimine imkan vermediği mal ve hizmetlerin üretiminde (itfaiye hizmetleri vb.), insani kalkınma için gerekli altyapı alanlarına yatırım yapması, doğal çevrenin korunması ve kişilerin kendilerini güvende hissedecekleri istikrarlı bir politik ortamın oluşturulmasında da kilit rol oynamaktadır⁸.

Devletin yukarıda sayılan faaliyetleri yerine getirmesi; devletin iş görme yeteneği ve devlet örgütlenmesi ile paralel bir seyir izler. Devletin kurum olarak etkinlikle yapabileceği faaliyetlere yönlenerek, yapması zorunlu olan işlere odaklanması gereklidir. Bununla birlikte; etkin iş yapabilme kapasitesi ile birlikte; devlet kurumlarının yenilenmesi ve toplumsal beklentileri karşılayabilecek düzeyde hizmet kurumlarının organize edilmesi de yeni devlet anlayışının bir ürünüdür. Küreselleşmenin ön plana çıktığı günümüz dünya ülkelerinde etkin-küçük-itibarlı devlet anlayışı ön plana çıkmaya başlamıştır.

Son dönemlerde ortaya çıkan ve etkisi hızla tüm dünyaya yayılan küreselleşme süreci yukarıda sayılan devlet anlayışı ile birlikte; sivil toplum düzeninin kurulması ve kurumsallaşmanın sağlanması yönünde katılıma dayalı bir kurum olma gerekliliği fikrini de ön plana çıkarmıştır. Sonuç olarak, özellikle 1980 sonrası dönemde küreselleşme sürecinin ortaya çıkarmış olduğu yeni ekonomi anlayışının sonucunda

⁷ Toprak vd., *Küreselleşen...*, s. 15-20.

⁸ Toprak vd., *Küreselleşen...*, s. 22.

şekillenen devlet anlayışı; küçük ve fakat etkin bir devlet anlayışına dayalı olmakla birlikte, katılımcı devlet anlayışını da beraberinde getirmiştir.

1929 Dünya Ekonomik Krizi'nden sonra Keynezyen İktisat akımı ile ortaya çıkan müdahaleci devlet anlayışı devletin ekonomideki görev, rol ve sorumluluklarını arttırmıştır. Küreselleşme ile birlikte ortaya çıkan devlet anlayışı da geleneksel devlet anlayışı işlevlerinden ekonomik istikrarın sağlanması, ekonomik kalkınmanın sağlanması ve gelir ve kaynak bölüşümünde adaletin sağlanması işlevlerini üstlenmesi ile birlikte; bu işlevlerin devlet tarafından düzenleyici olarak yerine getirilmesi gerekliliği benimsenmiştir. Devletin ekonomide gelişmeyi, kalkınmayı ve adil bölüşümü sağlayacak tetikleyici düzenlemeleri yaptıktan sonra ekonomideki işleyişi piyasaya bırakması yeni ekonomik düzenin temel unsurlarını oluşturmuştur.

Devletin yukarıda ifade edilen işlevleri yanı sıra özellikle artan dünya nüfusu ve kalabalıklaşmaya paralel olarak ortaya çıkan çevre sorunlarının giderilerek çevrenin korunması, çevre kirliliği ile mücadele ve global kamusal malların ulus devletlerce finansmanı ve sunulması işlevleri de küreselleşme ve yeni ekonomi anlayışları kapsamında devlet tarafından yerine getirilmesi gereken fonksiyonlar içerisinde yer alır.

Devletin toplumda üstlenmesi gereken görev ve sorumluluklarını yerine getirebilmesi için, bu görev ve fonksiyonların çerçevesinin ve sınırlarının çizilmesi gereklidir. Görev niteliği ve sınırı belirlendikten sonra ikinci aşamada devletin, toplam kalite ilkelerini uygulama konusunda kararlı olması da yeni devlet düzeninde olması gereken önemli bir unsurdur⁹.

Devletin görev ve fonksiyonları itibarıyla sürekli büyümesinin sosyal maliyeti, ekonomik ve politik yozlaşmaların ortaya çıkması ve yaygınlaşmasıdır. Bununla birlikte, görev ve fonksiyonları sürekli artan devlet, politik yozlaşmaların dışında ekonomik sorunların da ortaya çıkmasına ve kronikleşmesine neden olur. Artan vergi yükü, borç yükü ve enflasyonist etkiler yaratan emisyon politikası bu olumsuz sonuçlardan bazılarıdır. Söz konusu olumsuzluklar aynı zamanda ekonomik büyümenin yavaşlaması, vergi ahlakının bozulması ve yer altı ekonomisinin genişlemesi şeklinde de ekonomide tahripkar sonuçlar yaratabilmektedir¹⁰.

Yeni devlet anlayışını ortaya çıkaran bir başka olgu, küreselleşmenin temel dinamikleri arasında yer alan bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerdir. Birçok açıdan toplumlarda meydana gelen değişimlerde anahtar rol oynayan bilgi; ekonomide önemli bir üretim unsuru ve sektör haline gelmiştir¹¹. Nitekim, uluslararası ekonomik entegrasyonun ardında kısmen, ulaşım ve iletişim maliyetlerini düşüren teknolojik değişimlerin olduğu bir gerçektir¹².

⁹ Aktan, *Müdahaleci...*, s. 65.

¹⁰ Coşkun Can Aktan, *Anayasal İktisat*, (İstanbul: İz Yayıncılık, 1997), s. 305.

¹¹ Toprak vd., *Küreselleşen...*, s. 25.

¹² Dani Rodrik, *Yeni Küresel Ekonomi ve Gelişmekte Olan Ülkeler: Dışa Açılma Nasıl Gerçekleştirilmeli?*, (İstanbul: Sabah Kitapları 107-Çağdaş Bakışlar Dizisi 27, 2000), s. 19

2002 yılında 47 gelişmekte olan ülkede bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımı ve makro ekonomi ve politika değişkenleri arasındaki ilişkiyi inceleyen Balamoune; 6 önemli bulguya ulaşmıştır. Bunlar¹³;

- Gelir, bilgi ve iletişim teknolojisi kullanımının temel bir belirleyicisidir.
- Devletin ticaret politikalarının bilgi ve iletişim teknolojisi kullanımı üzerinde pozitif bir etkisi vardır. Dışa açıklık teknolojinin kabulünü ve benimsemesini kolaylaştırır.
- Politik haklar ve sivil özgürlükler bilgi ve iletişim teknolojisinin kullanımı üzerinde kuvvetli bir etkiye sahiptir.
- Eğitimin bilgi ve iletişim teknolojisinin kullanımı üzerinde pozitif etkisi vardır.
- Bilgi ve iletişim teknolojisinin yaygınlaşması ekonomik kalkınmayı hızlandırır ve politik haklar ve sivil özgürlükleri artırır.
- Son olarak beklentilerin aksine, bilgi ve iletişim teknolojisi kullanımı eğitimi arttırmaz.

Yeni üretim teknolojilerinin geliştirilmesi, yeni ürün ve piyasaların keşfedilmesi ve yeni pazarlama ve yönetim tekniklerinin geliştirilmesinde bilginin sahip olduğu önem, beraberinde enformasyon devrimini getirmiştir. Bu değişim devlet anlayışını da yakından etkilemiş ve dünya devletleri bilgi ve iletişimin yoğun olarak kullanıldığı devletler olma yolundaki çabalarını arttırmışlardır.

1. c. Küreselleşmenin Getirdiği Yeni Devlet Anlayışı

İçinde yaşadığımız dünya hızlı bir değişim içerisindedir. Bu değişim beraberinde toplumsal dönüşümleri de getirmiş ve toplumları global ve bölgesel gelişme eğilimlerine yöneltmiştir. Bu yönelim içerisinde ortaya çıkan küreselleşme olgusu, özellikle 1980'li yıllardan sonra hızla tüm dünya ülkelerini etkisi altına almıştır. Bu kapsamda ortaya çıkan olgulardan biri de yeni ekonomik kavramı olmuş ve küreselleşmenin yer aldığı süreçte hızla gelişimini sürmüştür.

Küreselleşme kavramı, esas itibariyle 1980'li yılların ortalarında ortaya çıkmış bir kavramdır. Globalleşme, uluslararasılaşma veya evselleşme şeklinde de ifade edilen bu kavram, genel olarak ülkeler arasında özellikle de ekonomik ilişkilerde sınır ötesi faaliyetlerin artışı ifade etmektedir. Nitekim, küreselleşme son yıllarda ülkeler arasındaki ekonomik ilişkileri etkilemeye başlamıştır. Aynı şekilde küreselleşme, sınır tanımayarak ülkeler arasındaki dışallıkların ve uluslararası dışa yayılmaların meydana gelmesine katkıda bulunmuştur¹⁴.

Küreselleşme süreci, 1980'li yılların sonunda İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan dengeleri sarsan Doğu Bloku ülkelerindeki çözümlerle hızlanmıştır¹⁵.

¹³ Mina N. Balamoune, 'The New Economy And Developing Countries', *United Nations University-WIDER Discussion Paper No: 2002/77*, 2002.

¹⁴ Vito Tanzi, 'The Demise Of The Nation State?', *IMF Working Paper/98/120*, 1998, s. 32.

¹⁵ Fevzi Devrim, Asuman Altay, 'Küreselleşme Sürecinde Gelişmekte Olan Ülkelerde Finans Piyasalarının Gelişimi ve Kamu Müdahalesi', *Prof. Dr. Nezihe SÖNMEZ'e Armağan*, 1997, s. 211.

Nitekim, İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşturulan yoğun sermaye birikimi ve tekelci düzenlemeye dayalı uluslararası işbölümünün ve düzenin yetmişli yıllardaki krizle birlikte ciddi bir sarsıntı geçirdiği ve Merkez ülkelerinin seksenli yıllarda toparlanamadığı iyi bilinen bir olgudur. Krizden çıkışın gerçekleşmemesi ve krize karşı uygulanan geleneksel Keynezyen reçetelerin başarısızlığı, düşünce planında güçlenmeye başlayan *liberal* düşüncenin, seksenli yıllarla birlikte ABD’de Reagan ve İngiltere’de Thatcher’ın yönetime gelmeleriyle birlikte, iktisat ve sosyal politikalar bağlamında uygulamaya konulmasını olanaklı kılmıştır¹⁶.

Liberalleşme ve dışa açılma programlarının gündeme geldiği 1980’li yıllar; gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kaynakların etkin dağılımını sağlamaya yönelik çabaların arttığı bir dönem olmuştur. Bu kapsamda, yeni mali kurumlar ortaya çıkmıştır. Böylece, Doğu bloku ülkelerindeki çözümler veya dünyadaki dengelerin yeniden yapılanması şeklinde kendini gösteren *düzen* arayışları ve liberalleşme eğilimleri *küresel dünya düzenini* ortaya çıkarmıştır.

Küreselleşme temelde, ülkelerin ve dünya halklarının bütünleşmesidir. Diğer yandan, küreselleşen dünya ekonomisinin ciddi sorunları da beraberinde getirdiği bir gerçektir. Bu sorunların başında; zengin ülkeler ile fakir ülkeler arasındaki farkın giderek açılması, finans sektörünün sanayi ve reel yatırımın önüne geçmesi ve bazı ülkelerin globalleşmeden uzak kalması sonucunda dünya ticaretinde, sermaye akımlarında ve teknolojiye daha az global paya sahip olması sayılabilir. Gerçekten, dünyada özellikle AB, Asya ve Amerika’nın globalleşmesi ve az gelişmiş birçok ülkenin bu oluşumun gerisinde kaldığı gerçektir.

Küreselleşme aynı zamanda, ülkeleri piyasa kurallarına geçmiş zamana göre daha fazla uymaya zorlayan bir akımdır. Küreselleşme milli yönetimlerin geçmişte politikanın pek çok alanında sahip oldukları özgürlüğü azaltarak; milli yönetimlerin politikalarının bazı güç ve görevlerinin, piyasa güçlerinin eline geçmesine yol açmıştır¹⁷.

Ulaşım ve iletişim maliyetlerinin azalması neticesinde ortaya çıkmış olan küreselleşme ile mallar, hizmetler, sermaye, bilgi ve insanların sınırları aşmasının önündeki engellerin kaldırılması amaçlanmıştır. Yine küreselleşmeyle birlikte, mevcut kurumların yanısıra sınırlar arasında çalışacak yeni kurumlar yaratılmıştır. Yalnızca sermaye ve malları değil teknolojiyi de sınırlar arasında dolaştıran uluslararası kuruluşlar küreselleşmeye büyük bir güç sağlamıştır. Ayrıca, eskiden kurulmuş, uluslararası kuruluşların küreselleşmeye olan ilgisi tazelenmiş ve Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Dünya Sağlık Örgütü (WHO) gibi bu kuruluşlar küresel dünya düzenindeki yerlerini almışlardır¹⁸.

Yukarıdaki gelişmelerin ışığında yön bulan küresel dünya düzeni küresel ekonomi olgusunu ortaya çıkarmış ve bu oluşum ulusal ekonomilerin dünya

¹⁶ Sinan Sönmez, *Dünya Ekonomisinde Dönüşüm*, (Ankara: İmge Kitabevi, 1998), s. 511.

¹⁷ Tanzi, *The Demise...*, s. 13.

¹⁸ Joseph E. Stiglitz, *Küreselleşme-Büyük Hayal Kırıklığı*, (Çev:Arzu Taşçıoğlu-Deniz Vural), (İstanbul : Plan B Yayıncılık, 2002), s. 31.

ekonomisiyle bütünleşme sürecini gündeme getirmiştir.¹⁹ Ekonomik küreselleşme mekanizması ticaretin küreselleşmesi, sermayenin mobilitesinin hızla artması ve enformasyon maliyetinin teknolojik yeniliklerle düşmesiyle şekillenmiş ve küresellenen dünyada ülkelerarası karşılıklı bağımlılık ekonomik açıdan ve birçok yönden artmıştır.²⁰ Diğer yandan, küresel ölçekte serbest rekabet, yaratıcı ve girişimci insan kaynaklarını özgür kılmış ve teknolojik ilerlemeyi hızlandırmıştır.²¹

Fischer'e (2003) göre ülkeler arasında karşılıklı ekonomik dayanışma sürecinin bir yansıması olan ekonomik küreselleşme; uluslararası sermaye mobilitesinin, mal ve hizmetlerde sınır ötesi ticaret hacminin ve işgücü dolaşımının artış gösterdiği bir süreçtir.²² Ekonomik küreselleşmenin temel unsurları aynı zamanda yeni ekonomik düzenin ve bu düzende yer alan devlet anlayışının da temelini oluşturması bakımından önemlidir.

Dünya ülkelerinde küreselleşmenin etkileri birçok alanda kendini hissettirmiştir. Öncelikle bilgi ve iletişim küreselleşmenin temel boyutunu oluşturmuş ve bu durum da yeni üretim teknolojilerinin geliştirilmesi, yeni ürün ve piyasaların keşfi ve yeni pazarlama ve yönetim tekniklerinin gelişmesine olanak sağlamıştır. Finans alanında finansal liberalizasyon* uluslararasılaşma ve teknoloji, sekuritizasyon ve risk yönetimi araçlarının gelişmesini sağlamıştır. Diğer yandan, yükselen ulusüstü değerler ve kurumlar, bölgesel birlik ve bütünleşmeler, yeni anlam kazanan bireysel ve ulusal güvenlik anlayışı, yönetim alanında görev ve sorumluluklarda duyarlılığın artması ve benzeri oluşumlarda küreselleşmenin tüm dünya ülkeleri üzerindeki etkileri olmuştur.

Küresel ekonomik entegrasyon süreci, çoğu hükümetin ekonomik kalkınma politikaları konusunda düşünme bağlamlarını değiştirmiştir. Pek çok gelişmekte olan ülkede endüstrileşme ve yoksullukla ilgili geleneksel kalkınma kaygılarının yerini uluslararası rekabetçilik hedefi almıştır.²³

Tanzi'ye göre; devletin ekonomideki değişen rolü, içinde bulunulan durumda ve geçmiş zamanda uygulanan ekonomi politikası kararlarının bir sonucu olarak görülmelidir. Bu rol mevcut devlet tarafından arzu edilen rolün yansıması olarak kabul edilemez. Söz konusu mevcut rol, büyük oranda veya kısmen tarihsel gelişmelerle şekillenir. Örneğin, birçok sanayileşmiş ülkede, devletin rolü büyük dünya krizi, savaşlar ve siyasi tehditlerden etkilenmiştir. Çoğu gelişmekte olan ülkede devletin rolü aynı zamanda bu ülkelerin yabancı dış güçlerin sömürgesi olmalarından da

¹⁹ Faruk Sönmezoglu, *Uluslararası Politikada Yeni Alanlar-Bakışlar*, (İstanbul: Der Yayınları, 1998), s.379.

²⁰ Ufuk Başoğlu, N. Ölmezogulları, İ. Parasız, *Dünya Ekonomisi*, (Bursa: Ezgi Kitabevi, 2001), s. 3.

²¹ George Soros, *Küreselleşme Üzerine*, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2003), s. 3.

²² Stanley Fischer, 'Globalization and its Challenges', *American Economic Association Meetings*, 2003, Washingtons, s. 3.

* Finansal piyasalarda liberalizasyon, sermaye hareketlerinde ve döviz kontrolleri üzerinde hükümet müdahalelerinin azaltılması veya tamamen kaldırılmasıdır. Uluslararasılaşma ise, finans piyasalarında ülkelerarası finansal işlemleri arttıran ve tasarruf ve sermaye alımlarının ülkeden ülkeye kolaylıkla geçebilmesini sağlayan uygulamalardan oluşmuştur. Teknoloji, sekuritizasyon ve risk yönetimi araçlarının gelişmesi; iletişim alanındaki gelişmelerle bilgisayar teknolojisindeki gelişmelerin neticesinde finans piyasalarında maliyetlerin düşmesi ve işlemlerin hızlı yapılmasıdır.

²³ Rodrik, *Yeni...*, s. 13.

etkilenmiştir. Devletin ekonomideki rolünün şekillenmesinde önemli olan diğer faktörler ise şunlardır²⁴.

- Kültürel miras veya din tarafından belirlenen sosyal davranışlar,
- Ekonomik kalkınmanın seviyesi; bu seviye piyasanın ve özel kurumların gelişmişliğine bağlı olarak az veya çok devlet müdahalesini gerektirir.
- Ekonominin dışa açıklığı,
- Teknolojik gelişmeler; bu gelişmeler doğal monopolleri yaratabildiği veya ortadan kaldırabildiği gibi mali piyasalar, iletişim veya ulaşım gibi belirli önemli faaliyetlerin regülasyonuna olan ihtiyacı ortaya çıkarabilir.
- Kamu idaresinin yönetiminin kalitesi; etkin kamu müdahalesinin boyutları sınırlamalar getirebilir.

Dünya ekonomisine açılımın pek çok ekonomik yarar sağladığı bir gerçektir. Ülke içinde karşılaştırılabilir bir maliyetle edinilmesi mümkün olmayan yatırım mallarının ve ara malların ithali, daha gelişmiş ülkelerden fikir ve teknoloji transferi ve yabancı tasarruflara ulaşabilme olanağı, pek çok yoksul ülkenin hızlı büyümenin önündeki geleneksel engelleri aşmasına yardım edebilir. Ancak bunlar potansiyel yararlar olup, ülke içinde tamamlayıcı politika ve kurumlar geliştirildiğinde tam olarak gerçekleştirilebilirler²⁵.

Tanzi'ye göre küreselleşme ve teknolojik gelişmeler insanlığa sayısız yararlar getirmiştir. Küreselleşme ile²⁶,

- Tasarrufları da içeren dünya kaynakları, daha iyi tahsis edilmiş böylece dünya hayat standartlarında iyileşme sağlanmıştır.
- Bireyler, geçmişte olduğundan çok daha geniş bir ürün yelpazesinden seçim yapabilme ve bu ürünleri, daha düşük fiyatlarla satın alma olanağına sahip olmuşlardır.
- Sınırlar açılmış, seyahat imkanları çoğalmış ve maliyeti düşmüş böylece bireyler daha uzak yerlere gidebilme şansına kavuşmuşlardır.
- Bireylerin ulaşabileceği bilgi miktarı ve çeşidi artmış, ayrıca bilgiye ulaşım maliyeti çarpıcı bir şekilde düşmüştür. Bunun sonucunda, dünyanın bilgi birikimine ulaşmak çok kolaylaşmıştır.

Yukarıda ifade edilen faydalar ile birlikte; küreselleşen dünya ekonomisi, gerek gelişmiş, gerekse gelişmekte olan ülkeleri ilgilendiren ciddi sorunları da beraberinde getirmiştir. Gelişmiş ülkeler, küresel politikaların sonucu olarak, kaynakların etkin dağılımını sağlamaya yönelik piyasaların ve mali kurumların oluşturulmasında ve liberalizasyon politikalarının uygulanmasında küresel dünya ekonomisine kolay entegre olurken, gelişmekte olan ülkeler bu başarıyı aynı oranda sağlayamamıştır. Bu ülkelerin

²⁴ Vito Tanzi, 'The Changing Role Of The State In The Economy: A Historical Perspective', *IMF Working Paper/97/114*, 1997.

²⁵ Rodrik, *Yeni...*, s. 13.

²⁶ Tanzi, *The Demise...*, s. 9.

iç içe bulunduğu enflasyon, işsizlik, artan borçlanma, istikrarsız büyüme, adaletsiz gelir dağılımı, kurumsal yetersizlik vb. önemli makro ekonomik sorunlar, liberalizasyon uygulamalarını başarısız kılmıştır. Bu sorunların giderilmesi konusunda atılan adımlar, çözüm bekleyen sorunları bertaraf edememiş ve finans piyasaları ve özellikle bankacılık alanında krizlerin doğmasına yol açmıştır²⁷. Diğer yandan, özellikle az gelişmiş ülkelerde birçok insanın sosyal güvenlik ağından yoksun olması bazı kesimlerin küreselleşme sürecinin dışında kalmasına yol açabilmektedir. Özel ve kamusal kaynakların dağılımında ortaya çıkan çarpıklıklar da küresel dünya düzeninin yarattığı sonuçlardandır.²⁸

Tanzi'ye göre; küreselleşme ve ilgili teknolojik gelişmeler beraberinde bir takım maliyetler ve problemleri de getirmiştir. Bunlar²⁹;

- Küreselleşmenin sanayileşmiş ülkelerde çalışan vasıfsız işçilerin ücretlerinde düşüslere neden olduğu tartışılmaktadır. Bu düşüş, ilgili ülkelerde daha dengesiz bir gelir dağılımına yol açmıştır.
- Ticaret hacmindeki muazzam artış, gümrük görevlilerinin giriş-çıkış denetimlerini zorlaştırmakta, uyuşturucu ve silah gibi yasadışı ürünlerin kontrolünü aksatabilmektedir.
- Küreselleşme, ülkelerin vergi politikalarını kendi istedikleri gibi geliştirmelerini baltalamıştır.
- Küreselleşme, olumsuz dış etmenlerin diğer ülkeleri etkileme ihtimalini arttırmıştır. Radyoaktif malzemeleri içeren, sağlığa zararlı olabilecek ürünlerin ihracının yaratabileceği tehlikeler aşıkardır.
- Çok sayıda bireyin ve malın önlenemez biçimde dolaşımı dünyayı tehdit edebilecek tehlikeli virüs veya bakterilerin yayılmasına neden olabilmektedir.
- Küreselleşme, yoksul ülkelere, gelişmiş ülkelerin sunduğu bilgi stoklarına ulaşma şansını ve bu gelişmiş ülkelerin oluşturduğu pazardan pay kapma şansını sunmuştur.

Küreselleşmenin daha adil ve özellikle fakir ülkelerin yaşam standartlarını arttırmada daha etkili hale gelmesini sağlamak önemli bir gerekliliktir. Bunun için gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere; dünya ülkelerinde bankacılık sektöründe gelişmiş yasal düzenlemelerin yapılması, gelişmiş risk yönetiminin (gelişmiş ülkelerin de katkısıyla) uygulanması, gelişmiş güvenlik ağlarının oluşturulması, Dünya Bankası ve Kalkınma Bankası'nın eğitim ve makro ekonomik istikrarın önemi dikkate alınacak şekilde yeniden yapılandırılması, gelişmekte olan ülkelerde borçların büyümenin sağlanması için silinmesi veya yeniden yapılandırılması ve dış ticaret gündeminin dengelenmesi gereklidir³⁰.

²⁷ Devrim, Altay, *Küreselleşme...*, s. 214.

²⁸ Soros, *Küreselleşme...*, s. 3-4.

²⁹ Tanzi, *The Demise...*, s. 9.

³⁰ Stiglitz, *Küreselleşme...*s. 263-273.

2. Yeni Ekonomik Düzendeki Yeni Devlet Anlayışı

Yeni ekonomi (new economy); son 15 yılda ekonominin kurallarında, fonksiyonlarında ve yapısındaki niteliksel ve niceliksel dönüşümü ifade eden, temelinde bilgi ve fikir olan; siber bağlantıların, ekonomik çoğaltanların ve *sınırsız* ulus ötesi faaliyetlerin yarattığı ekonomidir³¹.

Yeni ekonomiyi niteleyen özellikler arasında, endüstriyel ve mesleki yaşamda değişim, müteşebbislik konusunda beklenmedik derecede dinamizm ve rekabet, hızlı bir şekilde küreselleşme ile tüm bunlara denk biçimde enformasyon teknolojisinde devrimci fırsatlar yer almaktadır. Yeni ekonomideki temel yapısal değişikliklerden birisi, dinamizm, sürekli yenilik ve hızın bir norm haline gelmesidir³².

Yeni ekonomilerin bir özelliği de teknolojilerin yayılma hızının yeniliklerin yaratıcısı ve ekonomideki diğer kullanıcılar tarafından benimsenmesidir. Bu doğrultuda, yeni ekonomide, iletişim teknolojisindeki gelişmeler neticesinde, sektörler yeniliklerden hızla haberdar olmakta ve yeniliklerin yayılma süreci eskisine göre çok daha hızlı olmaktadır. Bu durum ise, ekonomideki hareketliliğin daha da artması anlamına gelmektedir. Yeni üretim teknikleri, yeni pazarlar ve yenilik yaratan unsurlar gelişmenin ve kar elde etmenin ve dolayısıyla da ekonomiye dinamizm kazandırmanın ana unsurlarıdır.

Yukarıda yapılan açıklamalar doğrultusunda, yeni ekonominin temel işlevlerini aşağıda belirtildiği gibi sıralamak mümkündür;

- Yeni ekonomi, yeni endüstri ve özellikle ticaret hizmetleri ve iletişim aracı olarak internet olanağının kullanılmasına dayalıdır.
- Yeni ekonomide teknolojinin kullanımı önemli bir unsurdur.
- Yeni ekonomik anlayışta devletlerin başarısı, daha çok teknolojik yenilikler ve müteşebbislerin etkinliği ile bağlantılı olmaktadır.
- Yeni ekonomik düzen, ekonomik kalkınma amaçlı bir süreçtir.

Küreselleşme süreci ile birlikte yeni ekonomi anlayışını içeren düzenin uluslararası plandaki yapı taşları da döşenmeye başlanmış ve yeni düzende serbest piyasa ekonomisinin uluslararası düzeyde geçerli kılınması çabasına girilmiştir. Bu bağlamda, korumacı politikalara ve devlet müdahalesine sanayi, ticaret, bankacılık ve mali sektörlerde son verilmesi ve mevcut kamu işletmelerinin hızla özelleştirme ve tasfiye yoluyla elden çıkarılması, sosyal güvenlik harcamalarının azaltılarak bireysel çözümlerin yaygınlaştırılması, mal-hizmet-sermaye hareketlerinin önündeki tüm engellerin kaldırılarak tam serbestliğin sağlanması ve böylece kaynak dağılımının etkinlikle gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır³².

Küreselleşme ile birlikte doğmuş olan yeni ekonomi anlayışı; birçok ülkenin uluslararası ticarete açılarak daha hızlı kalkınmasını sağlamıştır. Asya kıtasının büyük bir bölümünde bu gelişmeyi görmek mümkündür. Bununla birlikte, yeni ekonomi

³¹ Hasan Aykın, 'Yeni Ekonomide Devletin Yönü:E-Devlet', *Maliye Dergisi*, Sayı: 141, 2002, s. 4.

³² Aykın, *Yeni...*, s. 5.

³² Sönmez, *Dünya...*, s. 512.

kapsamında piyasaya giren yabancı firmalar; yeni teknolojilerle tanışmaya, yeni piyasalara ulaşılmasına ve yeni sanayilerin oluşmasına yol açmıştır³³.

Küreselleşme ile dünya, 21. yüzyıla liberal değerlerin yükselişte olduğu bir siyasal ve düşünsel ortamda girmiştir. Diğer birçok kurum gibi devletin de tanım ve içeriği yavaş yavaş değişmiş ve devlet kurumu dünya ölçeğinde ve ülke sınırları içerisinde yapı ve işlev bakımından yenilenmiştir.

Ülke sınırları içinde ekonomiye, kültüre, kişilerin özel hayatına yoğun ve doğrudan müdahalede bulunan bir devlet yerine; kurumsal ve yasal altyapı düzenlemesi yapan, sivil toplum taleplerine göre yenilenen bir devlet anlayışı ön plana çıkmıştır. Ekonomik, siyasal, kültürel ve toplumsal alanlarda mutlak hakim ulus devlet anlayışı, yerini ulusüstü değer ve ilkelerle kayıtlı sınırlı-egemen devlet anlayışına bırakmıştır.

Küreselleşme sürecinin getirmiş olduğu yeni devlet anlayışı; insan hakları, kültürel haklar, azınlık hakları, cinsiyet, din, etnik köken, ırk ve uyruk temeline dayalı her türlü ayrımcılığın önlenmesi, çevre ve doğal varlıkların korunması, ekonomide rekabetin tesis edilmesi ve güçlendirilmesi, fikri ve sınai mülkiyet haklarının korunması, tekelleşmenin önlenmesi, sermayenin ülkeler arasında serbest dolaşımının önündeki engellerin kaldırılması ve ulus devlet içi hukuki anlaşmazlıklarda son karar mercii olarak uluslar arası kurumların yargı ve hakem görevi üstlenmesi gibi konularda ulus devlet kimliğinden sıyrılarak, ulus üstü değerlerle donatılmış devlet anlayışına dönüşmüştür. Diğer yandan, katılımcı anlayışın ön plana çıktığı küreselleşme sürecinde devlete yüklenen görev rol ve sorumlulukların paylaşımında sivil toplum kuruluşlarına da önemli görevler yüklenmiştir.

Yeni devlet anlayışı kapsamında ortaya çıkan; çevre sorunları, silah kaçakçılığı, uyuşturucu ticareti, uluslararası terör, doğanın korunması ve ekolojik denge değişiminin neden olduğu sorunların çözümünde gerekli olan devletlerarası işbirliği ve dayanışma, bölgesel oluşumların ortaya çıkmasına ve ulus devletlerin bir kısım egemenlik haklarını anlaşmalarla bu uluslararası kurum ve oluşumlara devretmelerine yol açmıştır. Bu çerçevede dünya siyasetinde, hem devlet dışı uluslararası sivil organizasyonların, hem de devletlerarası kurum ve birimlerin rolü giderek artmıştır.

Küreselleşme sürecinde, yukarıda da ifade edildiği üzere, ulus devletlerin dışa açıklık oranları artmış ve bu durumda ülke refahı gittikçe daha yüksek oranlarda dış ticaret, ulusal ekonomik performans gibi dışsal faktörler tarafından belirlenmeye başlanmıştır. Bu kapsamda ulus devletlerin ekonomilerini kontrol etmek için dış ticaretlerini belirli oranlarda sınırlandırmaları mümkün olabilir. Ülke ticaretine zarar verici boyutlarda yapılan ithalata konulacak gümrük vergileri veya miktar kısıtlamaları uygulanacak önlemler içerisinde yer alabilir. 1980'li yıllardan sonra özellikle ABD, Japonya ve AB arasında yaşanan şiddetli rekabet koşullarının neden olduğu bir bloklaşma eğilimi ve özellikle gelişmiş ülkelerin tarife dışı engellerle dış rekabete karşı korunma eğilimlerinin artması bu durumun bir göstergesi olmuştur³⁴.

³³ Stiglitz, *Küreselleşme...*, s. 26.

³⁴ Yakup Kepenek, N. Yentürk, *Türkiye Ekonomisi*, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2001), s. 501.

Bölgeselleşme adı verilen yeni değişim dinamiği de globalleşme ile bir ölçüde benzer etkilere sahiptir. Bölgesel grupların oluşmasının spesifik özelliği, ticaretteki rekabet çerçevesini düzenleyici ve sınırlayıcı kurumsal normlar üretme niteliğidir. Avrupa Birliği'nin oluşumu bu durumun en özgün örneğidir.³⁵

Dış dünyaya tamamen kapalı otarşik devlet anlayışının giderek tüm ülkelerde önemini kaybetmesiyle birlikte, pek çok ülkenin bazı bölgesel ticaret blokları ya da bölgesel ekonomik entegrasyon hareketleri içerisinde ekonomik ve siyasi bütünleşmeye gitmeleri, geleneksel ulus devlet anlayışının yerini uluslar-üstü devlet ya da uluslar-aşırı devlet anlayışının almasına yol açmıştır. Siyasi bir kurum olan devlet, uluslararası siyasi ve ekonomik ilişkilere önem veren, uluslararası rekabete kenetlenmeyi ve dünya ekonomisi ile bütünleşmeyi hedef alan bir kurum olmalıdır. Dünyadaki küreselleşme trendi bu yaklaşımı zorunlu kılmaktadır.³⁶

Diğer yandan, istikrarlı bir global düzen için ulus devletlerin siyasal, ekonomik, sosyo-kültürel alanda gelişme sağlamaları da son derece önemlidir. Bu kapsamda ülke ekonomilerinin rekabete açılarak üretimin artırılması ve ülkede milli gelir ve refah seviyelerinin artışı gereklidir. Rekabet ortamında ülke ekonomisinin temel koşulları ve ülkenin üretimde üstün olduğu mal ve hizmetler ihracatı ile ülkenin ihtiyacı olduğu mal ve hizmetlerin ithalatına ağırlık verilmesi de önemli bir gerekliliktir. Bununla birlikte, küresel risklerden kaçınmak için devletlerin bazı dönemlerde piyasalarını regüle etmeleri de gereklidir.

Tüm dünyada devletlerin, global ekonomik entegrasyona uyum göstermeleri kaçınılmazdır. Globalleşen dünyada otarşik devlet veya korumacı devlet anlayışlarının yerini uluslararasılaşmaya bırakması küreselleşme ile birlikte, aynı zamanda yeni devlet anlayışının da bir sonucudur. Dünyadaki yeni değişim dinamikleri çerçevesinde devletin rolüne ilişkin değişimler de olmuştur. Bunlar³⁷,

- Devletin tüm sektörlerde piyasaya giriş önündeki engelleri ve regülasyonları azaltması (deregülasyon),
- Mal ve faktör piyasalarında devlet müdahalelerinin mümkün olduğu ölçüde liberalize edilmesi (liberalizasyon),
- Devletin görev ve fonksiyonlarının mümkün olduğu ölçüde özel sektöre devredilmesi,
- Evrensel Hukuk Devleti anlayışının kurumsallaştırılması,
- Yerel nitelikli hizmetlerin halka en yakın yönetim birimi olan yerel yönetimlere devredilerek, adem-i merkezîyetçi bir yapının benimsenmesi ve yerel demokrasinin güçlenmesi (yerelleştirme),
- Şeffaf devlet anlayışı,
- Bilgi çağında devletin bilim ve teknoloji alanında önemli roller üstlenmesi,

³⁵ Jacques, Adda, *Ekonominin Küreselleşmesi*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2002), s. 211.

³⁶ Aktan, *Müdahaleci...*, s. 64.

³⁷ Coşkun Can Aktan, *Kamu Ekonomisi ve Kamu Maliyesi*, (İzmir: Anadolu Matbaacılık, 2001), s. 128-132.

- Sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilir yaşam için devletin doğanın ve çevrenin korunması anlamında uygun roller edinmesi,
- Devletin sosyal alandaki rolü ve görevlerinin yeniden değerlendirilmesi,
- Devlet yönetiminde toplam kalite anlayışına yer verilmesi,
- Katılımcı devlet anlayışının benimsenmesi,
- Devletin ekonomik alanda ekonomik büyüme, kalkınma ve istikrarı sağlayacak şekilde güç ve yetkilerinin düzenlenmesi.

Küresel dünya düzeni içerisinde tüm dünya ülkelerinde olduğu gibi, Türkiye’de de yeni ekonomik düzen anlayışı benimsenmiş ve bu doğrultuda yapılan düzenlemeler ekonomide istikrar ve gelişmenin sağlanması yönünde ön plana çıkmaya başlamıştır.

Yeni devlet anlayışı tüm dünyayı etkisi altına almış olan bir anlayış olmakla birlikte; bu anlayış ile ilgili öneri ve tartışmalar devam etmektedir. Diğer yandan; kanımızca yeni devlet anlayışı uluslar arasında ekonomik, belirli ölçüde hukuki ve siyasi sınırların kalkacağı bilgi ve iletişimin hız kazanacağı ekonomik ve bölgesel bütünleşmelerin ön plana çıkacağı bir anlayış olma yolunda ilerlemektedir. Nitekim özellikle içerisinde bulunduğumuz yüzyılda AB’nin artan üye sayısı ile kat ettiği mesafe ve IMF’nin az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde uygulamaya koyduğu istikrar programlarının yoğunluğu bu durumun bir göstergesidir.

3. Türkiye’de Yeni Devlet Anlayışı

20. yüzyılın sonuyla 21. yüzyılın başlarında dünyada yaşanan en önemli olgu küreselleşme ve bu kapsamda ortaya çıkan ekonomik küreselleşme olmuştur. Bu olgunun boyutlarından birisini liberalleşme, serbestleşme ve rekabete açılma oluştururken, ikincisini de ulusal ekonomilerin artan ölçüde eklenmesi ve iç içe girmeleri oluşturmuştur. Bir başka deyişle serbest piyasa güçlerinin ulus devletlerin denetiminden çıktığı küreselleşme süreci, uluslararası planda ekonomiye yön veren ve biçimlendiren bir piyasa mekanizması sürecine dönüşmüştür. Bunun sonucu olarak ulusal ekonomiler daha kırılğan ve krize yatkın hale gelmişler ve aralarında Türkiye’nin de bulunduğu birçok ülke bu durumdan etkilenmiştir.

Genel olarak ekonomik küreselleşme, daha önce bahsedildiği gibi, malların ve sermayenin dünya ekonomisinde serbestçe dolaşımı, tüm piyasaların uluslararası sermayeye açılması anlamına gelir. Bu süreç; daha çok bazı gelişmiş ülkelerin desteğiyle Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu, İktisadi İşbirliği ve Gelişme Örgütü ile Dünya Ticaret Örgütü tarafından desteklenen bir süreç olmuştur. Bu süreç ile benimsenen temel ilke ise, yeni küresel ekonomik düzenin sermaye birikimi sürecini dünya ölçeğinde düzenlemesi olarak belirlenmiştir.

Küreselleşme sürecinin esas aktörü piyasa olduğundan, refah devleti uygulamalarının tasfiyesi ve özelleştirme uygulamalarının hızlanmasıyla devletin niteliği ve işlevleri yeniden belirlenmiştir. Bu bağlamda, devletin *küresel kapitalizmin* gereklerine uygun roller üstlenerek ve uluslararası sisteme entegrasyon sürecinin bir aktörü olarak yeniden yapılanması söz konusu olmuştur. Nitekim, küreselleşmenin bugünkü boyutlara ulaşmasının, ulusal ekonomilerde devletin küçülmesi, ekonomik

faaliyetlerin serbestleşmesi ve toplumsal zorunlulukların azalmasıyla sağlandığına dikkat çekilmektedir.³⁸

1970’li yıllara kadar uygulama alanı bulan Keynesyen Politikalarda kalkınmanın temel aktörü olan devlet, uluslararası sisteme entegrasyon bağlamında bu sistemle uyum içinde olmuştur. Birçok az gelişmiş ülkede kalkınma planları, projeleri uygulanmış, Türkiye dahil birçok ülke sanayileşmeye başlamıştır. 1970’li yıllarda anılan ülkelerde sanayileşme hızlanmış ancak ekonomik istikrarsızlık artmış, ekonomiler dış kaynak olmaksızın işleyemez hale gelmişlerdir. Dış kaynak sağlamanın koşulu ise IMF ve Dünya Bankası tarafından önerilen yeni uluslararası önlemlerin uygulanması olmuştur. Böylece 1980’lerde ekonomiyi ve toplumu belli bir plan dahilinde geliştirme perspektifinin yerini, sorunların çözümünü piyasanın serbestçe işlemede gören neo-liberal perspektif almıştır³⁹.

1980’lerden itibaren devletin ekonomiden elini çekmesi, döviz ve mal piyasalarının serbestleştirilmesi yanında, özelleştirme ve devletin tarıma sunduğu desteklerin kaldırılması gibi önlemler, IMF’in yapısal uyum programlarına dönüşmüştür. Böylece gelişme kavramı yerini yapısal uyum kavramına bırakmıştır. Ancak, 1997 Asya Krizi’nden sonra gelişme stratejisi izleme düşüncesinin tekrar geri geldiği görülmektedir.

Son yıllarda, özellikle 1980’ler ortasında, ortaya çıkan küreselleşme kavramı, ticari anlamda büyük pazar, sosyo-kültürel anlamda ise, evrensel normlardan yerleşmeye doğru ilerleyen standartlaşmayı ifade etmektedir.⁴⁰ Bu kapsamda küreselleşme, insanları buldukları dar çerçeveden, kendilerini yerkürede yeni mekanlar, yeni ilişkiler sağlayacak hareketliliğe yönelten bir olgudur. Bu hareketlilik bazen savaş, kıtlık, hastalık ve afet gibi olağanüstü şartlarda gerçekleşirken, bazen de ticaret ve seyahat gibi son derece tabii gerekçelerle oluşabilmektedir.

Dünyanın çift kutupluluktan tek kutupluluğa doğru yönelmesi ve bunun sonucunda oluşan Yeni Dünya Düzeni (New World Order) küresel sermayenin önündeki engellerin aşılması için önemli olmuştur. Bilgisayar ve telekomünikasyon alanındaki gelişmeler, ticari sınırların kalkması**, tüketim kalıplarındaki değişimler ve tüketici zevkleri, kaliteye olan talep, personel tercihleri, kamu hizmetlerinin yaygınlaşması ve yoğunlaşması, uluslararası rekabet ve finans piyasalarının küreselleşerek kuralların esnemesi, tüm dünya ülkelerinde olduğu gibi Türkiye’de de küreselleşmenin sonucunda meydana gelen gelişmeler olmuştur. Bununla birlikte, bu

³⁸ Hikmet İyidiker, “Küreselleşme Sürecinin Ekonomi Üzerindeki Etkileri ve Kamu Harcamaları (Türkiye 1980-2000)”, *XVI. Türkiye Maliye Sempozyumu: Türkiye’de 1980 Sonrası Mali Politikalar*, Antalya, 2001, s. 69.

³⁹ İyidiker, *Küreselleşme...*, s. 69.

⁴⁰ İbrahim Atilla Acar, Ali Yavuz, ‘Globalleşme Olgusu ve Finans Piyasalarının Gelişimi’, *Ege Bölgesi Maliye Bölümleri Araştırma Görevlileri Sempozyumu: Globalleşme Sürecinde Türkiye’de Finans Piyasalarının Gelişimi*, İzmir, 1998, s. 21.

** Bu konuya verilebilecek en güzel örnek MAI (Multilateral Agreement on Investment) anlaşmalarıdır. MAI anlaşmaları Türkiye’nin son dönemde (çekinceli olarak) imza koyduğu önemli anlaşmalardan biridir. Bu anlaşmalar, herhangi bir küresel firmanın, rahatça imza veren ülkelerde, o ülkenin bir ferdiymiş gibi faaliyet göstermesi anlamına gelir.

gelişmelerin meydana gelme derecesi ve ekonomi üzerindeki sonuçları ülke şartlarına göre değişiklik göstermiştir.

Günümüz dünyasında; yasal ve kurumsal düzenlemelerin, kamu yönetiminin etkinliğinin, toplumsal sermaye ve kültürel değerlerin, çevre duyarlılığının ve özellikle de bilimsel ve teknolojik gelişmelerin ekonomik gelişme de önemli katkılar yaptığı küreselleşme süreci, Türkiye'yi de etkisi altına almış bir akımdır. Bu kapsamda; Türkiye'nin küreselleşme süreci içindeki yerini saptamak için ülkedeki bazı ekonomik, sosyal, hukuki ve siyasi değerlendirmeleri yapmak gereklidir.

Küreselleşmeye dayanak teşkil eden sağlıklı bir ulusal gelişme öncelikle bireyin özgürleşmesinin en önemli kaynağı olan ekonomik olanaklarını artırmalıdır. Oysa DİE tarafından 1994 yılında yapılan hane halkı gelir dağılımı anketi geçici sonuçlarına göre; Türkiye'de en az gelirli % 20'lik kesim milli gelirin % 4.9'unu alırken, en yüksek gelirli % 20'lik kesim ise milli gelirin % 54'ünü almaktadır. Gini katsayısı ise % 49 olup, gelir dağılımının bozukluğunu açıkça ifade etmektedir. Bu rakamın 2002 yılı için % 44 olması gelir dağılımındaki bozukluğun devam ettiğini ortaya koymaktadır⁴¹.

Rodrik'e göre; gelir eşitsizliklerinin yüksek olduğu ülkeler krizlere daha yatkın ülkelerdir. Söz konusu ülkelerde makroekonomik dengesizlik görülme olasılığı daha fazla; demokratik kurumların ya da kaliteli devlet bürokrasilerinin olduğu ülkelerde ise bu olasılık daha düşüktür⁴².

Öte yandan, Türkiye'deki işsizlik sorunu da çözüm bekleyen sorunlardan birini oluşturmaktadır. DPT verilerine göre; işsizlik oranı 2002 yılında % 10.3, 2003 yılında % 10.5, 2004 yılında ise, yaklaşık % 10.6 olarak gerçekleşmiştir⁴³.

Ortalama her gün 3.660 ve her 5 dakikada 13 bebeğin doğduğu ülkemizde; milli gelir artış hızının aynı oranda artmaması Türkiye açısından ciddi bir problemdir. Sağlık koşullarının yetersizliği nedeniyle bu bebeklerin bir yılda 46.500'ünün, her gün 126'sının bir yaşına gelmeden ölmesi sorunun bir başka boyutunu ortaya koymaktadır. 21. yüzyılda; bulunduğumuz bu süreçte, her 4 kadından 3'ünün okuma yazma bilmemesi ülkemizin iç içe olduğu sorunlardan bir diğerini oluşturmaktadır⁴⁴. İstihdamın % 45'inin tarımdan sağlandığı ülkemizde; kentsel alanlardaki işsizliğin çok daha çarpıcı boyutlarda olması ve kırsal yörelerde istihdamın % 40'ının kadın nüfusa ait olması işsizliğin sosyal boyutlarını göstermesi bakımından önemlidir⁴⁵.

Küreselleşme sürecinin öngördüğü kamu mali yönetiminde şeffaflık (mali saydamlık)*** ilkesi de Türkiye'de kamu sektörünün ekonomide sahip olduğu rol ve

⁴¹ DİE, 1994 ve 2002 Hane Halkı Gelir Dağılımı Anketi Geçici Sonuçları, (Ankara: Haber Bülteni, 1996 ve 2002).

⁴² Rodrik, *Yeni...*, s. 81.

⁴³ DPT, *Temel Ekonomik Göstergeler*, (Ankara: 2005).

⁴⁴ TOBB, *Savurganlık Ekonomisi Araştırması*, (Ankara: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Yayınları, 2001), s. 35.

⁴⁵ H. Ansal, S. Küçükçiftçi, Ö. Onaran, B. Z., *Türkiye Emek Piyasasının Yapısı ve İşsizlik*, (İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 2000), s. 109.

*** 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu'na göre mali saydamlık; hükümetin yapısının ve fonksiyonlarının, mali politika planlarının, kamu sektörü hesaplarının ve mali hedeflerinin kamuoyuna açık olmasıdır. Kamu mali yönetiminin yapısı, fonksiyonları, plan ve hedefleri hakkında tam bir bilgi setinin

sorumluluklarının açık olmadığını ortaya koymaktadır. Nitekim Türkiye Mali Saydamlık İzleme Endeksi Değeri ortalama olarak 2003 yılı sonunda yüz puan üzerinden 44.1 düzeyinde, 2004 yılı sonunda yapılan ikinci değerlendirmede ise 3.5 puan düşerek 40.6 düzeyinde çıkmıştır⁴⁶.

Türkiye'nin yukarıda belirtilen ekonomik ve sosyal içerikli sorunları küreselleşme önünde her zaman engel oluşturmuştur. Nitekim Türkiye'nin küreselleşme süreci içindeki yerini alması; ekonomik gelişmişliği ve ekonomik koşulları ile yakından bağlantılıdır. Hayat standartlarının yukarıda da değinildiği gibi düşük olduğu ülkemizde; küreselleşme sürecine uygun tarzda insan dolaşımının yapılması mümkün olmamaktadır. Ekonomik koşulların yetersizliği ise mal, hizmet ve sermaye dolaşımına olanak sağlayamamaktadır. Türkiye ekonomisi, özellikle 1990 sonrası dönemde sürekli bir kriz süreci içinde yaşamış ve 1990'lardan itibaren kriz istikrarsızlık birbirini izleyen bir süreç olmuştur.

Türkiye ekonomisinin dünya pazarlarına açılması 1980-1983 dönüşümü ile başlamış, 1989-1990'da da tamamlanmıştır. Bu süreçte, Türkiye ekonomisinde küreselleşme deneyimi aşağıdaki üç olguyu yansıtmaktadır. Bunlar⁴⁷;

- İktisadi artığın yaratılması ve milli gelirin bölüşümüne ilişkin süreçler; Devletin bölüşüm sorunu kamu kesimi açıklarını beraberinde getiren bir durum olmuştur.
- Söz konusu bölüşüm dinamiklerinin düzenlenmesinde devletin değişen rolü ve bunun yol açtığı kamu kesimi finansman açıkları; 1980 sonrası Türkiye ekonomisinde küreselleşen işgücü piyasalarında ücretlerin üretkenlik ile olan ilişkisi zayıflamış ve bu durum devletin gelir dağılımında adaletin sağlanmasına yönelik işlevlerini arttırmıştır. Bölüşüm sorununun yol açtığı kamu kesimi finansman açıkları ise yabancı sermaye girişlerine dayalı finansmanı beraberinde getirmiştir.
- Finansal serbestleştirmenin olası kıldığı dış kaynaklı kısa vadeli sermaye girişlerine dayalı, spekülatif finansman ve büyüme; Bu durum Türkiye'de ekonomik istikrarsızlık ve kriz süreçlerinin yaşanmasına yol açmıştır.

Yukarıda belirtilen aşamalarla birlikte; milli gelirin yeterinde arttırılamaması, üretim yetersizliği, karma ekonomik sistem dahilinde devletin ekonomide belirleyici olması ve bu durumun da kamu kesimi finansman açıklarını arttırması, kaynak bulma amaçlı kısa vadeli-yüksek faizli borç yükünün artışı, kamu mali yönetiminde ortaya çıkan aksaklıklar ülke ekonomisinin küreselleşme sürecinde yer bulmasını geciktiren unsurlar olmuştur.

Türkiye'nin, ekonomik yapı içinde; küreselleşme sürecine uyum sağlayacak tarzda işadamlarının yatırım ve üretim yapabilmeleri için gerekli talepleri karşılayacak özelliklere sahip bir piyasa ortamını yaratamaması küreselleşme önünde uluslararası

kamuya sunulması ve sonuçta bu bilginin sistemli bir şekilde değerlendirilmesi ve denetlenmesiyle kamuda etkinliğin artırılması mali saydamlığın temel ilkesi olmaktadır.

⁴⁶ F. Emil, H.Yılmaz, *Mali Saydamlık İzleme Raporu*, (İstanbul: Tesev Yayınları, 2005), s. 8.

⁴⁷ Erinc Yeldan, *Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2001), s. 25.

sermaye akımından beklenen yararları gerçekleştirememesi yönünde bir engel olmuştur. Bunda aşağıdaki faktörlerin önemli bir payı vardır;

- Yüksek enflasyonlu bir ekonomik ortam,
- Finansal piyasaların yapısı, kurumsallaşması aşamasında karşılaşılan sorunlar, bu piyasalara yeniliklerin getirilmesindeki güçlükler, vergilendirme sorunları vb.
- Devleti etkin ve verimli işleyememesi, karar alma süreçlerindeki aksaklıklar, özelleştirmedeki gecikmeler vb.
- Kamu mali yönetiminde etkinliğin sağlanamaması.

Türkiye için Avrupa Birliği'ne üyelik süreci bölgesel temele dayalı küreselleşme sürecini oluşturması bakımından önemlidir. Günümüzde ulusal ekonomiler bir yandan giderek daha çok dışa açılarak global bir ekonomik sürece entegre olurken, diğer yandan ekonomik işbirliği çerçevesinde bölgesel bloklaşmalar oluşturmaktadır. Bu bloklaşmalar içinde yerine almak isteyen Türkiye'nin 1980'li yılların ortalarına kadar, önündeki en ciddi engel ekonomik geri kalmışlık iken, bugün siyasal, sosyal ve hukuki içerikteki engeller öncelikli hale gelmeye başlamıştır⁴⁸.

Türkiye ve diğer bütün gelişmekte olan dünya ülkeleri açısından küreselleşme süreci içinde rekabet yeteneğinin araştırılması ve gücünün artırılması önemli bir unsurdur. 1980'li yıllarda ihracata yönelik sanayileşme stratejisi Türkiye'de rekabet ve rekabetçi piyasa yapısının önemini ön plana çıkarmıştır. Ülkemizde rekabetçi bir yapı yerine oligopolistik bir yapının varlığı firmaların küresel rekabete hazırlanmaları açısından en önemli eksikliklerdir.

Ekonomik, teknolojik ve politik koşullarda meydana gelen değişimler bazı ülke ve firmalara yeni fırsatlar yaratırlar. Türkiye'nin coğrafik konumu da günümüz koşullarında küresel rekabet için potansiyel bir avantaj yaratmaktadır. Bunun gerçekleşmesi ise, Türkiye'de faaliyet gösteren firmaların ve ekonomiyi yönlendiren karar mercilerinin yenilikçi ve dinamik olmasına, değişen rekabet koşullarına hızla uyum sağlamasına bağlıdır⁴⁹.

Türkiye küreselleşme sürecinin hız kazanmaya başladığı 1980 sonrası dönemde, ekonomik ve siyasi konjonktürdeki ve yapıdaki olumsuzlukların ortaya çıkardığı sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. 1980'li yıllardan itibaren denetimsiz bir liberalleşme süreci yaşamakta olan Türkiye'de, ekonomide devletin payının giderek artmasına engel olunamamış bir ekonomik ve siyasal yapılanma ve konjonktür, mali yapıyı ve sorunlarını belirleyici olarak kendini göstermiştir. Diğer yandan ülkede mali krize yol açan ekonomik ve sosyo-politik nedenleri de göz ardı etmemek gereklidir⁵⁰.

Türkiye'nin küresel rekabetin gereğini yerine getirebilmek için genel faktörlerden özel faktörlere yönelik olarak faktör geliştirici politikalara ağırlık vermesi gereklidir. Bununla birlikte;

⁴⁸ Toprak vd., Küreselleşen..., s. 57.

⁴⁹ Derya Sevinç, 'Türkiye'nin AB'deki Geleceği', *Görüş Dergisi*, Türmob Yayınları, Sayı: Temmuz, 2003, s. 43.

⁵⁰ Esra Demircan, 'Türkiye Ekonomik Kriz, Borç Üçgeni', *Tartışma Tebliğleri* No:2004/02, Muğla, 2004, s. 40.

- Verimliliği artırıcı yönde nitelikli işgücü yetiştirilmesi,
- Eğitim kalitesinin artırılması,
- Araştırma ve geliştirme hizmetlerinin artırılması, ve bilimin teşviki,
- Sermaye maliyetini düşürücü ve sermaye piyasasını etkinleştirici politikaların uygulanması,
- Yerli firmaların gelişmiş ülke piyasalarına girerek, nitelik ve kalite artırıcı yenilikleri benimsemesi,
- Dış yatırımların ülke içine girmesini kolaylaştıracak düzenlemelerin yapılması,
- Vatandaşların hayat standartlarının yükseltilmesi,
- Ülkedeki ekonomik koşulların gelişmiş ülkelerle rekabet edebilecek düzeyde iyileştirilmesi,
- Ekonomik istikrarla birlikte, ülke de güvenin tesis edileceği siyasi istikrar ortamının yakalanması,
- Kamu mali yönetiminde kabul edilen yasal düzenlemelerin etkinlikle hayata geçirilmesi,
- İletişim ve teknolojik alanlardaki yenilikler takip edilerek, bilginin ulaşım ve iletişiminin sağlanması vb. unsurların yerine getirilmesi gereklidir.

Türkiye, 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra dünya ekonomisinde hız kazanan küreselleşme olgusunun dışında kalmamak için 24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Kararları'yla, dışa açılma kararını uygulamaya koymuştur. Daha sonraki dönemlerde Türkiye, serbest piyasa ekonomisi uygulamalarıyla küreselleşen dünyada yerini almakla birlikte; bazı temel ekonomik sorunları aşabilmiş değildir. Türkiye'nin borçlu ülkeler kategorisinde yer alması, işgücünün eğitim seviyesinin düşük olması, mali disiplin sorunlarının aşılanamaması, kamu kesimi kaynaklarının tahsisinde ve kullanımında etkin olmayan uygulamalar ve istihdam edilebilir nüfustaki hızlı artış bu durumun bir göstergesidir⁵¹.

Diğer yandan, küreselleşme sürecinin getirdiği yeni ekonomik düzene Türkiye'nin uyumunu öngören ve 10.12.2003 tarihinde kabul edilen 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu; "Kalkınma planları ve programlarda yer alan politika ve hedefler doğrultusunda kamu kaynaklarının etkili, ekonomik ve verimli bir şekilde elde edilmesi ve kullanılmasını, hesap verilebilirliği ve mali saydamlığı sağlamak üzere kamu mali yönetiminin yapısını ve işleyişini, kamu bütçelerinin hazırlanmasını, uygulanmasını, tüm mali işlemlerin muhasebeleştirilmesini, raporlanmasını ve mali kontrolün sağlanması"nı amaçlamıştır⁵².

⁵¹ Rıdvan Karluk, M. Şahin, 'Makro Ekonomik Veriler Beklentiler ve Kısa Bir Söyleşi', *Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, 2004, s. 22.

⁵² Maliye Bakanlığı, *Ulusal ve Uluslararası Çalışmalar Işığında Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu*, (Ankara: T.C. Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü Sayı: 2004/1, 2004), s. 350.

2006 yılında uygulamaya giren 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile Türkiye’de kamu mali yönetiminin önemli bir aracı konumunda olan bütçe ve bütçeleme anlayışı yeniden şekil bulmuştur. Kanun getirdiği ilkeler çerçevesinde mali disiplin, mali şeffaflık, performansa dayalı bütçeleme anlayışını gerçekleştirecek düzenlemeler içermekle birlikte; kanunun mali sisteme uyumu bir süreci gerektirmektedir⁵³. Küreselleşme sürecinin getirdiği yeni ekonomik düzene Türkiye’nin uyumunu öngören bir diğer kanun ise 5510 sayılı 1 Ocak 2007 tarihinde uygulamaya girecek olan Sosyal Güvenlik Kanunu olup, kanunun uygulama başarısı, uyum açısından son derece önemli olacaktır.

Küreselleşme sürecinde, Türkiye’nin AB ile ilgili olumlu gelişmelerin ortaya çıkması Türkiye için büyük önem taşımaktadır. Nitekim, Türkiye’nin AB’nin dışında kalması, Türkiye ekonomisindeki birçok olumlu gelişmenin durmasına ve AB ekonomileriyle entegrasyon sürecinin durması ile birlikte, dış denge sorunlarının yaşanmasına yol açabilecektir.

1980 sonrası dönemde küreselleşme akımı ile birlikte Türkiye’de ihracat ve ithalatın artması dışa açılma sürecinin sonucunda gerçekleşmiştir. Bu dönemde Türkiye’de ihracat ve ithalat rakamlarındaki gelişme değerlendirildiğinde; ihracat sırasıyla; 1980’de 2.910 milyon dolar, 1985’de 7.959 milyon dolar, 1990’da 12.950 milyon dolar, 1995’de 21.636 milyon dolar, 2000’de 30.721 milyon dolar ve 2005 yılında (Ocak-Temmuz dönemi geçici rakamı) 42.471 milyon dolar olmuştur. İthalat rakamları ise; 1980’de 7.513 milyon dolar, 1985’de 11.03 milyon dolar, 1990’da 22.535 milyon dolar, 1995’de 34.886 milyon dolar, 2000’de 53.131 milyon dolar ve 2005 yılında (Ocak-Temmuz dönemi geçici rakamı) 60.628 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir⁵⁴.

Türkiye’nin küreselleşme sürecine ve serbest piyasa akımı ile birlikte dünya ekonomisine ve değişen devlet anlayışına entegre olma yolundaki çabalarının başarısı öncelikle ekonomik gelişme ve kalkınmasına bağlıdır. Türkiye’de üretim artışının sağlanarak milli gelirin artırılması, ekonomik kalkınmayı sağlayacak sosyal, kültürel ve yapısal değişimlerin gerçekleştirilmesi, hayat standartlarının yükseltilmesi ve siyasi istikrarın sağlanması ile birlikte küreselleşmeye, AB’ye ve yeni devlet anlayışına geçiş süreci mümkün olabilecektir. Diğer yandan özellikle 2000’li yılların ortalarında ekonomik verilerde ortaya çıkan olumlu gidişatın devam ettirilmesi bu yolda ortaya çıkan gelişmelerin sürdürülebilirliği açısından son derece önemlidir.

Sonuç

İnsanların toplum halinde yaşamaya başlaması ile birlikte; insan ihtiyaçları artmış ve bu doğrultuda halkın artan beklentilerine yönelik kamu hizmetleri de artış göstermeye başlamıştır. Zamanla artan talepler, devletin görev ve fonksiyonlarında da artışı beraberinde getirmiş ve devlet anlayışında değişimler meydana gelmeye başlamıştır. Bu kapsamda ilk çağların polis devleti daha sonraki dönemlerde yerini

⁵³ Esra Demircan, ‘Küreselleşme Sürecinde Yeni Devlet Anlayışının Bütçe Politikalarına Yansımaları: Türkiye Örneği’, *Kamu Maliyesine Yeni Bakış (Edit: Prof. Dr.Nihat FALAY- Yrd.Doç.Dr.Mehmet ŞAHİN-Dr. AhmetKEŞİK)*, (Ankara: SeçkinYayıncılık, 2006), s. 37.

⁵⁴ DPT, *Temel Ekonomik Göstergeler*, (Ankara: Ağustos 2005).

üretici devlet kavramına bırakmıştır. Ancak zamanla bu anlayışta da değişimler yaşanmış ve devletin asli görevleri dışında görev üstlenmesi ekonomide kaynak israfı, kamu açıkları gibi sorunlara yol açmaya başlamıştır. Bu doğrultuda ortaya çıkan yeni devlet anlayışı etkin-itibarlı-denetimci-küçük devlet anlayışı olmuştur. Günümüzde bu anlayışa paralel olarak devletin görev ve fonksiyonlarının ulus devlet anlayışından, ulusötesi devlet anlayışına kayacak şekilde yeniden belirlenmesi aynı zamanda yeni ekonomi kavramını da ortaya çıkarmıştır. Böylece yeni ekonomik süreçte bilginin ve iletişimin ön plana çıktığı ekonomik yapılar önemli olmaya başlamıştır.

Yeni ekonomik anlayışın en önemli unsurlarından birini oluşturan rekabet kavramı ise, gücünü küreselleşmeden almış ve 1980'li yıllardan sonra bu akım tüm dünya ülkelerinde etkili olmaya başlamıştır. Teknolojideki ilerlemeler, bilginin ulaşımında ve iletişimde meydana gelen gelişmeler küreselleşme olgusunu da beraberinde getirmiştir. Küreselleşme sürecinde ülkeler arasında ekonomik alanda sınırlar kalkarken, çok uluslu şirketler karlılıklarını artırarak varlıklarını sürdürebilmek için kaynaklarını geliştirmekte olan ülkelere doğru yönlendirmeye başlamışlardır. Sonuçta küreselleşmeyle birlikte, bilgi ve iletişim teknolojileri dünyayı küçültürken, yoğun bir rekabet ortamı da doğmuştur.

Bununla birlikte, özellikle geliştirmekte olan ülkelerde küreselleşme, ülke ekonomilerinin kendi ulusal sanayilerini kurma ve geliştirme olanaklarının azalması yönüyle de olumsuzluklara yol açabilmiştir. Diğer yandan, küreselleşme ile özellikle geliştirmekte olan ve az gelişmiş ülkeler serbest piyasa ekonomisi kurallarına, mali ve finansal piyasalardaki gelişmelere uyum sağlayamadıklarından krizlere maruz kalmışlar ve ülke ekonomileri olumsuz yönde etkilenebilmiştir.

Türkiye de 1980'li yıllardan itibaren küreselleşme ve yeni devlet anlayışı çerçevesinde, ulusal sınırların kalktığı, rekabetin ağırlık kazandığı serbest piyasa mekanizmasını uygulamak yolunda atmaya başladığı adımlarla yeni dünya düzenine adapte olmaya çaba sarf etmiştir. Ancak ülkede peş peşe yaşanan ekonomik iniş-çıkışlar, bu iniş-çıkışların yarattığı krizler, siyasi istikrarsızlıklar, sosyal dengesizlikler, yaşam standartlarının yetersizliği yeni dünya düzenine ayak uydurmaya engel olmuştur. AB sürecinde yaşanan gecikmeler aynı zamanda bölgesel küreselleşmeye doğru atılan adımların da gecikmesine yol açmıştır.

Küreselleşme süreci ile birlikte ortaya çıkan ve serbest piyasa ekonomisi kurallarının benimsendiği yeni ekonomik düzende devlet anlayışı da uluslararasılaşmıştır. Bu süreçte Türkiye'de yaşanan ekonomik, siyasi ve sosyal gelişmeler ulus ötesi devlet anlayışının ülkede tam anlamıyla tesis edilememesine yol açmıştır. Türkiye'nin küreselleşme sürecinde ortaya çıkan yeni devlet anlayışının benimsenmesindeki başarısı ise; ülkede ekonomik ve siyasi istikrarın ve sosyo-kültürel iyileşmenin sağlanarak, gelişmişlik düzeyinin yükseltilmesinde saklıdır.

